

MŰVÉSZVILÁG

II. évfolyam * II. negyed * 8. szám
Szerkeszti és kiadja Rudnai Győző
MDCCCC ***** Február 25.

≡ ÁRA 40 FILLÉR ≡

HORNYÁNSZKY VIKTOR

CS. ÉS KIR. UDV.
KÖNYVNYOMDÁJA

== BUDAPESTEN ==

8. 21.

≡ MŰVÉSZVILÁG ≡

* MARGINALIA EGY VERDIKTHEZ * IRTA GODA GÉZA

Abban az esküdszékből, a melyről beszélek, felette nagy tisztelete lehet Széchenyi István szálló igéjének, a mely szól az apagyilkosok bűnbocsánatáról. Csakugyan olyan kevesen volnánk, hogy az apagyilkosoknak is meg kell bocsátanunk február elseje óta, a mióta a demokratikus érzelmek nagyobb dicsőségére polgártársaink lettek az élet és halál urai ebben az országban? De ha az emberi étellel olyan pazarul bánunk s ha olyan alacsony árfolyam mellett adogatjuk el az apák vérének, mint a hogy azok az esküdt urak tették, a kik az ifjabbik Uri Zsigmondot felmentették a nagyváradai törvényszék díszes palotájában, attól félek, hogy gyenge agyakra bízták az életnek nevezett érték felbecslését s ma-holnap a köztudatba megy át az a felfogás, hogy az emberi szenvedélyek, a harag és a régóta visszafojtott gyűlölködés kitörésekor mindent szabad. Szabad ölni! Szabad öreg embert lebunkózni! Szabad apákat leütni, ásóval, fejszével, vagy akármiféle eszközzel, a mi az ember keze ügyébe akad olyankor, mikor a baromi erőszak és az állati szenvedély vezérli az emberi cselekvéseket. Bizony lehet, hogy holmi ügyes dogmatikus kimagyarázza azt is, hogy ez az Uri Zsigmond nem szolgált rá a büntetésre azért, mert hogy agyonverte az édes atyját, még azt is megengedem, hogy az új rendszer tisztelői és védői ezt a nagyváradai verdiktet is a mi népünk józanságának javára írják s azt a konzekvenciát vonják belőle, hogy a magyar nép becsülettel meg tud felelni a nagy reformmal rá rótt nemes kötelességének.

Tisztelet azoknak, a kik az intézményt tisztelik! Én a magam részéről csak örülök, ha azt látom, hogy van még fényes és ügyes dialektika ezen a világon s sohasem esem kétségbe, ha azt, a mi jó az embereknek, akár az arisztikus dialektika eszközeivel bizonyítgatják. Nem is az esküdszéktől félek, mert tudom, hogy sokszor józanabb eszűk van a vargáknak és a hentéseknek, mint a jogászi formákba megbicsaklott jogtudósoknak. A verdikttől sem félek, mert lehet, hogy az az igazság, vagyis az a jó az emberiségnek, hogy az apagyilkosoknak megbocsássunk, mert hogy ha nem így volna, minek mondta volna különben Széchenyi István? De nagyon alapos aggodalom száll meg, mikor azokra

gondolok, a kik sehogysem lesznek esküdtek, sehogysem lehetnek az élet és halál urai, sohasem kerülnek be sem a nagyváradi, sem egyéb törvényszék díszes épületébe, hanem ottkűnn maradnak a karámokban, a mezőkön, az erdőn, a tanyán. Ezekről az emberektől a kikhez a mese formájában jut el a nép-ítélet, ezektől félek s ezektől féltem az apákat, a kik között még mindig akadnak szerető és gondos apák, olyanok, a kiknek a kiontott vére minden Széchenyi-féle dogmatika s minden verdikt ellenére is a legrettenetesebb bosszúért kiált fel az égre. És ezektől az emberektől remegő aggodalommal féltem a gyermekeket is, a kik között még mindig vannak olyanok, a kik lelkük kínjai közt, gyötrő fájdalommal fogják olvasni ezt a kegyelmesen borzalmas ítéletet.

2

Valamelyik pusztán — úgy fordul — holnap estére összeverődnek az emberek, asszonyok s abban az idilli környezetben, a melyről oly sokan és oly elragadó búbájjal énekeltek költőink közül, a mese formájában kerül szóba a nagyváradi ítélet.

No emberek — mondja valamelyik, hát az Uri Zsigát haza eresztették. Még a haja szála sem görbült meg neki, pedig hogy agyonverte az édes apját.

— Nem jól van ez így, a hogy van, mondja valamelyik a vénebbek közül, mert teszem azt, én rám is haragszik az ipam. Azért az ugarért is, meg azért a házért, a melyikért olyan sokat járunk a törvényre . . .

És százat teszek egy ellen, hogy abban a parasztkoponyában, nem az a gondolat mozdul meg ilyenkor, hogy az enyhítő körülmények húzták ki az ifjabb Uri Zsigmondot a csávából, hanem a paraszt ész olyanféleképen magyarázza meg ezt az esetet, hogy:

Hát ilyen a törvény. A törvény pedig törvény. Mától fogva az öreg embernek lefújtak, mert ha haragra gerjed a legény fia, hát ott üti fejbe az ásóval, a hol elébb éri.

A nagyváradi verdikt előtt mélységes tisztelettel emelem le a kalapomat, ámbátor az élet tisztelete, mindennél nagyobb a lelkemben. De aggodalommal tekintek a verdikt magyarázatok elé, nagy félelemmel gondolok arra, hogy mi lesz az apákból, ha a pusztákon, karámokban, a fonókban összeül az avatatlan hermeneutikusok naiv gyűlése? És féltő aggodalom száll meg akkor is, mikor azt látom, hogy az élet, az energia becse, az idegek, a sejtek összmunkája, a gyönyörök élvezésére, a kínok és gyötrelmek elszenvadására való alkalom, a nyugodt és viharzó érzések megindítója, a látás, a hallás, a tapintás lehetősége, a minden, az összesség: az *élet* ennyi védelemben részesül csak ebben az országban, a hol az apagyilkosoknak is meg kellene, de azért még mindig nem kell, megbocsátani.

❖ PÁRBAJ A TENGEREN ❖
❖ IRTA MESKÓ SÁNDOR ❖

I.

Szomorú, unalmas vasárnap délután volt. Künn erősen havazott, s a «Kiandra» legénysége beszorult a szűk matróz tanyára, mit vastag füst töltött meg, melyben elvesztek az alakok s a lámpa alig pislogott. Bizonyos melankólia lebegett ebben a nehéz levegőben, a mely összeszorult itt a háromszögletű zugban, mely a hajó orrán volt, s benne két sorban, mint a polcok, egymás fölött álltak az ágyak.

A matrózok az asztalt ülték körül és szokatlanul csendes volt a társalgásuk.

A Farina Paolot, a lovranei matrózt, tegnap temették. Lezuhant az egyik árbocról, s halálra zúzta magát a hajó vasfedélzetén.

Arra gondoltak itt most; s a bizonytalan szomorú jövőtől való félelem, keserűség sejtelmesen lopódzott szívükbe.

Aztán elkeseredett hangon szidták a parancsnokot, ki természetesen oka volt a szerencsétlenségnek. Tegnap is, tegnapelőtt is havazott, minek szedette be ilyenkor a vitorlákat, mikor ujjnyi jég borította az egész kötélzetet. Inkább a vitorla pusztuljon mint az emberélet.

— Jó estét emberek . . .

A keskeny ajtón egy hosszú, izmos alak igyekezett be. A hóna alatt viaszos vászonnal bevont kosarat hozott, a matrózok úti bőröndje ez; a hó még el sem olvadt egészen rajta, a mi belepte künn. Utána Tomasonak, a vitorlameszternek rekedt hangja hallatszott.

— Jó estét — mondta — itt az új ember a Paolo helyett, — azzal kiment.

Az új matróz körül nézett, hova tegye kosarát, egyik oda szólt neki: «az ott a Paolo ágya a sarokban». Az ember letette kosarát az ágyra; s leült a padra, a mely az ágy előtt volt oda erősítve s végig futott az egész zugban. Aztán pipát szedett elő, megtöltötte, s rágyújtott.

A többit, a régieket nézte azzal az ösztönszerű kutató kíváncsisággal, melylyel idegen társaságban egy rokonszenves arcot keresünk s a kiben később ritkán csatlakozunk.

A többiek pedig őt nézték kíváncsian, kissé ellenszenvesen, idegenül.

Eszükbe jutott Paolo, a lezuhant társuk, s ez az új

ember olybá tünt elő nekik, mintha ő taszította volna le, hogy helye legyen itt ezen a hajón.

A csendet, a mely az új ember bejötté óta szinte nyomasztólag ült a lelkükön, a most jött törte meg.

— Két hét óta vagyok itt hajó nélkül, haza akarok menni, Triestbe megyünk, úgy-e? Két év óta nem voltam otthon. Braziliából jöttem ide angolokkal . . .

— Triestbe, oda, — felelt Barba Gaspare, a nagyszakállú matróz, a ki a legidősebb jogánál fogva minden fiatalabb társát tegezte. Ennek is így szólt:

— Te, hová való vagy?

— Cattarói.

Egy széles vállú zömök matróz az asztal mellől közbe szólt.

— Cattarói? — De aztán mást se mondott, mintha nem is törődött volna vele többé.

De az új ember iparkodott fonalat kapni a beszélgetésre:

— Igen cattarói vagyok. Pietro Sikich a nevem, már két éve nem voltam otthon, megörültem, mikor a lobogót megláttam, s ha nem is lett volna hely behajózásra, úgy is haza mentem volna a «Kiandra»-val mint utas.

De a sorsa iránt csak nem tudott érdeklődést kelteni.

Nagyon nehezen megy itt az ismerkedés, barátkozás új emberrel; kiről azt se tudni mennyit ér, jó tengerész-e vagy csak a hajóterhet növeli.

Lassan késő este lett, eszükbe jutott, hogy már a vacsora is kész lehet. Egy fiatal legény szólt az újnak:

— Gyere a konyhába a vacsoráért.

Kimentek a fődélzetre, a melyet vastag hólepel borított; s a levegőben még mindig szállingóztak fehér pihék; alig láttak, mikor a vacsorával visszafelé jöttek; az új, ki kevésbé ismerte a járást, a fedélzeten neki is ment a korlátnak.

Két tálat hoztak s két csoportban, a hogy őrségre is be voltak osztva, ülték körül a közös ételt.

Pietro Sikich, a nagyszakállú Gaspareval, s a zömök matrózzal került egy tálhoz, tehát egy csapatba: a szolgálatban is.

Az öreg tetszett neki, de ez a zömök sötét tekintetű alak sehogy. Azt gondolta: a hajón ez lesz az ellenségem; de ennek is kell lenni s nem törődött vele; mindössze arra volt kíváncsi, hogy miért kérdezte ez tőle ismételve,

hogy cattarói-e. A kis dalmát kikötő minden tengerészét ismerte, de erre nem tudott visszaemlékezni. Kérdezni nem akarta, majd megtudom később, gondolta magában.

A vacsora csendben véget ért.

Pietro Sikichnek megmondták, hogy éjjel után két órakor ő jön őrségre.

Barba Gaspare felvette a kátrányos ruháját s kiment a hóba a fedélzetre; az első őrség őt illette, a többiek pedig lefeküdtek.

A füsttel tele levegőben szinte alig látszott már a petroleum lámpa pislogó fénye, az illatát azonban annál inkább lehetett érezni, s ezek az emberek aludtak nyugodtan ebben a levegőben, kényelmetlen szűk ágyukban.

II.

A «Kiandra» másnap délután felszedte a horgonyait és elhagyta a kis svéd kikötőt, hogy haza felé tartson.

Veszedelemes egy utazás az a Baltitengeren. Azután folyton havazott, a mi a tengeren rosszabb a ködnél; a szemét se nyithatja ki az ember. A fehér pihék szüntelenül sebesen szállnak a levegőben s fehérré teszik az éjszakát. Bele lehet vakulni ebbe. Ez így tartott egész délután, egész éjjel, aztán elállt a havazás.

A napot is lehetett látni, az éjszaki tengerekre boruló szürke égbolt bágyadt fáradt napját.

Azonban a vihar megjött; s már közel hajóztak a Belt csatornákhöz, a sziklás svéd partoknál, hogy szinte hallották a megtörő hullámok dübörgését.

Féltek. Közel volt a Shager Rak, a mit az éjszakai hajós-nép a «tengerészek temetőjének» hí . . . S a vihar csak zúgott, éjszakai szél sívított, s a mint a hullámok előntötték a hajót, a tengervize megfagyott. Jég borította a fedélzetet, a köteleket, az egész hajót vastag jégpáncél. Szinte idomtalan volt, s mint egy nagy szörnyeteg tört a «Kiandra» az éjszakában, melynek sötétjét alig törte át a jobboldali zöld s a baloldali piros lámpájának sugára.

A fedélzet elhagyott volt; a parancsnoki hidon a szolgálatban levő kapitány és a kormánykeréknél két matróz állt.

A zömök és Pietro, az új.

A hullámok felcsaptak ide is, s ők borzadva tekintettek az éjszakába, sötétség mindenütt s alig látszott a tenger, a roppant hullámok élén a fehér tajték. Reszkedtek a hidegtől. A kezök alig volt képes a kerék fogantyúit szorítani. Végre egy hullám felcsapott ismét s a víz jéggé fagyott a matrózok kezein.

— Így nem lehet tovább, kapitány úr, mondta a zömök.

— Menjetek le a kormányházba, mondta a kapitány. A régi előre ment s az új matróz egyedül állt a keréknél, míg az oda lent szólt, hogy jöhet már.

Ott lenn álltak a nagy kerék mellett, melynek sárgaréz diszítését most zöld rozsda lepte. Kinek jutott eszébe a tisztogatás ilyenkor!!

Egy lámpa terjesztett bágyadt fényt a szűk helyiségben, másik kettő, apró, a szélrózsát világította be.

Úgy dültek neki, kipirult arccal a nagy keréknek, tekintetük mereven tapadt a szélrózsza lapjára.

Künn hallatszott a hullámok bömbölése, a szél zsvajja, ide bent zörgött a lánc, nyikorgott a kerék s recsegett az egész hajó.

Kiértek a Shagerakra ekkor. A szél iszonyú lett, valósággal bömbölt: mint egy mérhetlen nagy halálra sebzett vadállat, keserves ordítása hangzott a tengeren a sötét

éjszakában, s a matrózok megreszkedtek a hallatára . . .

A hullámok pedig szüntelen zúgtak, törtek át a Kiandrán, a kapitány a híd karfájához kötözte magát, nehogy elsodorják.

A két matróz halálsápadt volt a kerék mellett.

Babonás félelem nyomta, szorította a szívüket, hogy ebben a rettenetes csatornában tudták a hajót, melynek vad viharaiban született meg a tengerész-nép száz rémes meséje, a melyeket ők is ismertek.

Fáztak itt a meleg helyiségben, s a veríték valósággal csurgott róluk.

ENYELGŐ ≡≡≡ CENTAURUSOK

Pietro halkan mormolni kezdett: imádkozott.

— Feleségem, gyermekem, hörgögte a másik. Úr Isten!

— Feleséged van? kérdezte kis meglepetéssel s szánalommal Pietro.

— Van, fiam is van; mi lesz belőlük?

— Hol vannak?

— Otthon Cattaróban...

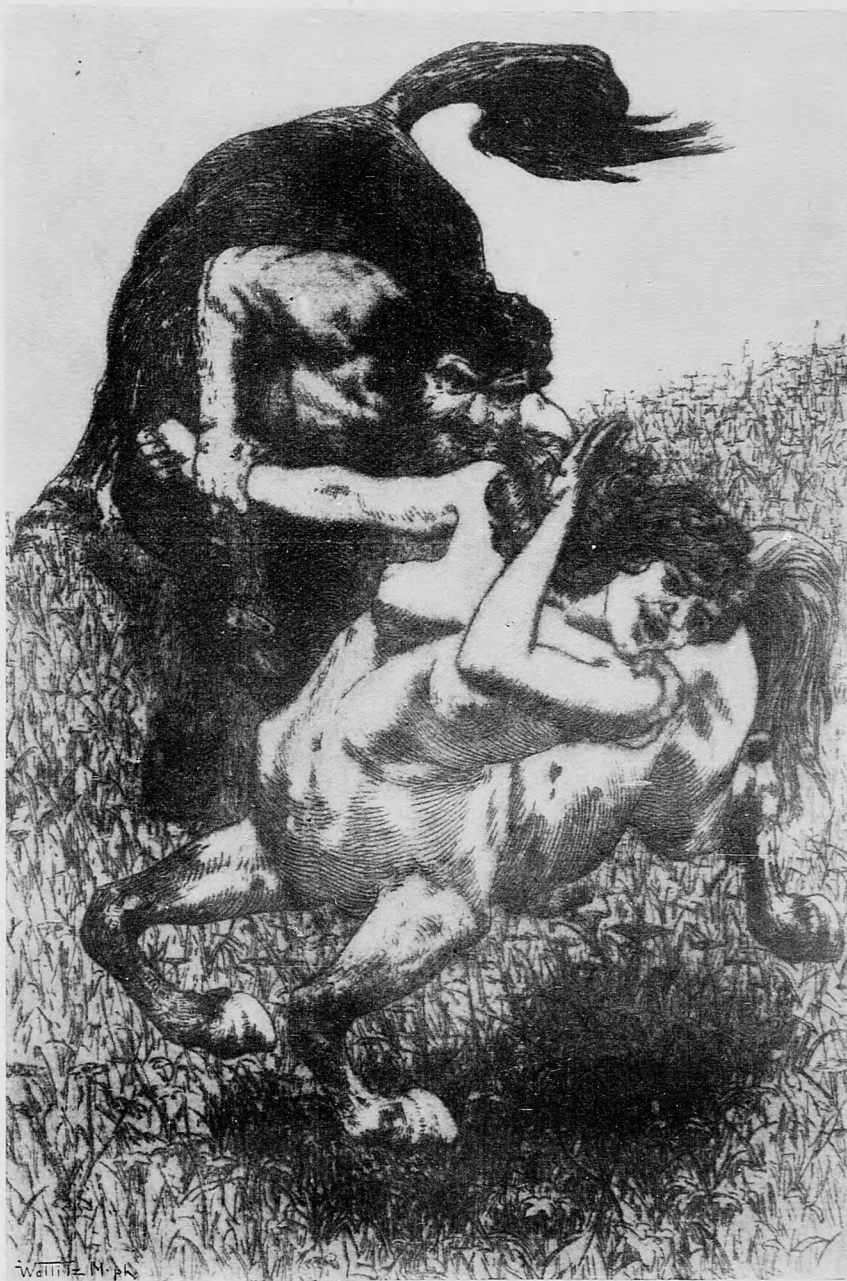
Szinte kiabáltak egymásra, bár hangjukat alig hallották, s a szó akadozva tört elő szorult keblük-ből. Úgy érezték, hogy még sem félnek annyira, ha beszélgetnek.

A szélrózsára szegzett tekintetüket nem merték elvenni, remegtek kitekinteni az éjszakába a kis ablakon, nehogy a tengeren járó rémek valamelyikének szörnyű tekintetével találkozzanak.

Szinte érezték az iránytű rezgését. A szívük hangosan dobogott. Össze-összeborzadtak, ha egy hatalmasabb hullám omlott a hajóra nagy dübörgéssel s végig sepert rajta.

Homlokukon kidagadtak az erek s a szemgolyóik vérben úszva düledtek ki.

Egy pillanatra megállt a szél, nem hangzott az észvesztő sikongás, s nem bömbölt a tenger; ez a csend még bor-

zasztóbb volt. A szívük dobogását hallották; s a csendben a veszély érzete még jobban szorongatta szívüket.

Az az idegenkedés, a mit kezdetben éreztek, elmúlt. Úgy tetszett, mintha már nagyon sokszor dültek volna így egymás mellett a nagy keréknek, pedig csak most kezdtek ismerkedni.

— Te is cattarói vagy?

— Igen, de már mondtam, két éve nem voltam otthon, — felelt Pietro — és te... téged nem ismerlek?

— Én a szigetről mentem oda, onnan vettem feleséget...

— Én is azért megyek haza, megnősülök, egy kis pénzt kerestem ott lenn Braziliában.

— Veszedelmes hely az...

— Sárgaláz, fekete himlő, minden van ott, örülök, hogy megszabadultam ép bőrrel... De most otthon maradok. Veszek egy bárkát, halász leszek, vagy pedig trabaccolót s úgy járok Raguzába, Triestbe, ide-oda.

— Van pénzed rá, jó teszed. Otthon vagy az asszony körül, majd családod lesz. Többet ér ez, mint így...

— Igaz...

A hullámok szünet nélkül törtek a hajóra, egy-egy hullámtorlasz szinte eltemette a Kiandrát.

Még mindig vihar ellen törtek; de a veszedelem nőttönött.

A kapitány új irányt vezényelt, s megkezdtek a menekülést a vihar elől. Most hátulról érte őket a vész, de így is borzalmas volt a szűk kormányházban a két matrónak; kik mit sem láttak a szélrózsán kívül.

Valósággal rokonszenveztek már s megkedvelték egymást, mert mindegyik felismerte a másikban a jó tengerészt; szinte egyszerre rántották a keréken, ha véletlenül irányt hagyott a hajó...

Pietro közelebről kezdett érdeklődni a másik családja iránt.

— Mennyi idős a fiad?

— Tíz hónapos, Beni a neve, szóke fehéreképű kis baba...

— És a feleséged? Kit vettél el?

— Az öreg Paikurich lányát, a halásztét:

— A Máriát?!

— Azt.

— A Máriát? — ordított Pietro.

— Azt no, mi bajod?

Pietro leeresztette a kormánykereket. Arca fehér volt e pillanatban s szemeit elöntötték a könnyek, szája nyitva maradt s látszott, hogy nem tud levegőhöz jutni...

Aztán hirtelen vörös lett s tűz csillant fel szemeiben.

— Átkozott gazember, az a menyasszonyom!

A másik megjéjdt.

Könnyű
teher =

Pillanat alatt át látta, hogy élet-halálharc fog eldőlni közöttük, még most, itt ebben a szűk ketrecben, ebben a viharban, ez éjszakán... Ezt nem lehet jobb időre halasztani...

De a kormánykereket nem engedte el, s az, mert Pietro nem segített, nagyokat rántott rajta, alig volt képes irányban tartani a hajót.

Pietro pedig hátra nyult az övébe, a hol a tengerész a kést szokta tartani; de nem volt nála.

Leszúrta volna különben, le, mint a hogy le fogja szűrni könnyörtelen, ha haza ér, gondolta, a hitszegő lányt, az asszonyt is...

Eszébe jutott sok keserves kínos napja, a mit ott lenn Brazília átkos levegőjében szenvedett azért a lányért, azért, a ki az első jött-menthez elment feleségül, őt elfeledve...

És mert sujtani rögtön nem volt képes, mégis bosszút akart állani... Gúnyosan felkacagott.

— Elvetted?! Pedig látod a szeretőm volt az a lány. A szeretőm, érted!?

Szembe néztek, szemeik szinte szikráztak s a hosszú matrón tekintetéből sugárzott a düh, az elkeseredés; a vadállat, ki nem bír magával.

A másik elengedte a kereket.

— Hazudsz nyomorult! — ordított, s mert ezzel a kijelentéssel arcul ütötték, ő lihegett bosszú után. Hegyes hosszú tengerészskése hirtelen csillant meg a pislogó lámpa fényében.

A hajó kormány nélkül táncolt a hullámokon. Ide-oda bukdácsolt; s a hullámok sodorták magukkal.

Pietró jól látta a kést, a düh valósággal lángolt szemében, s hirtelen megrohanta ellenfelét oly lökessel, melylyel tán élőfát kidöntött volna, de a másik meg se moccan; s érezték, hogy méltó felek állanak szemben.

És megkezdődött a harc. Két félvad ember szörnyű párbaja a szűk ketrec fojtó, nehéz levegőjében, hol alig láttak.

Mell mellhez feszült, karjaik átfönték egymást, izmaik kiduzzadtak s leheletük oly forró volt, hogy égette arcukat. Lihegték, hörögtek mint két vadállat.

Tudták, hogy a melyik előbb esik, annak vége, összezúzza, töri azt a másik.

A nagyobb izmosabb volt, a zömök ügyesebb, a harc nem volt egyenlőtlen.

Egyszerre lekiabált a kapitány. A hajó irányt hagyott, szinte megfordult.

— Alusztok, gazemberek?

Tisztán hallották a szócsövön keresztül, de nem törődtek vele.

Mit nekik a hajó? Bánják, ha elpusztul is.

Egyik minden reményét, sejtett boldogságát, sok-sok álmát látta porba omlani, a másik pedig a feleségét, a kit

szeretett, becsült, látta sértve közönséges módon; magát pedig nevetségesnek érezte.

A harcnak be kellett végeznie.

Óh, most már nem féltek semmitől. A tenger összetörhette a hajót, jöhetnek a rémek; a babonás mesék, mind el voltak feledve.

Egyszerre hirtelen, váratlan, a zömök fejét előre nyomva olyan lökést adott Pietronak, hogy kiesett az ajtón s azt is magával rántotta. De ellenfelét nem eresztette. Ott fetrengtek a jégkéreggel borított vas-fedélzeten egymásba fonódva.

Aztán egy roppant dördülés hallatszott, egy roppant hullám omlott a hajóra.

Pietro pillanat alatt visszanyerte a dühtől elvesztett józanságát; érezte mi fog történni.

— Hagyj el, ereszsz! — rivált rémülten a másikra. De későn. A hullám magával ragadta mind a kettőt.

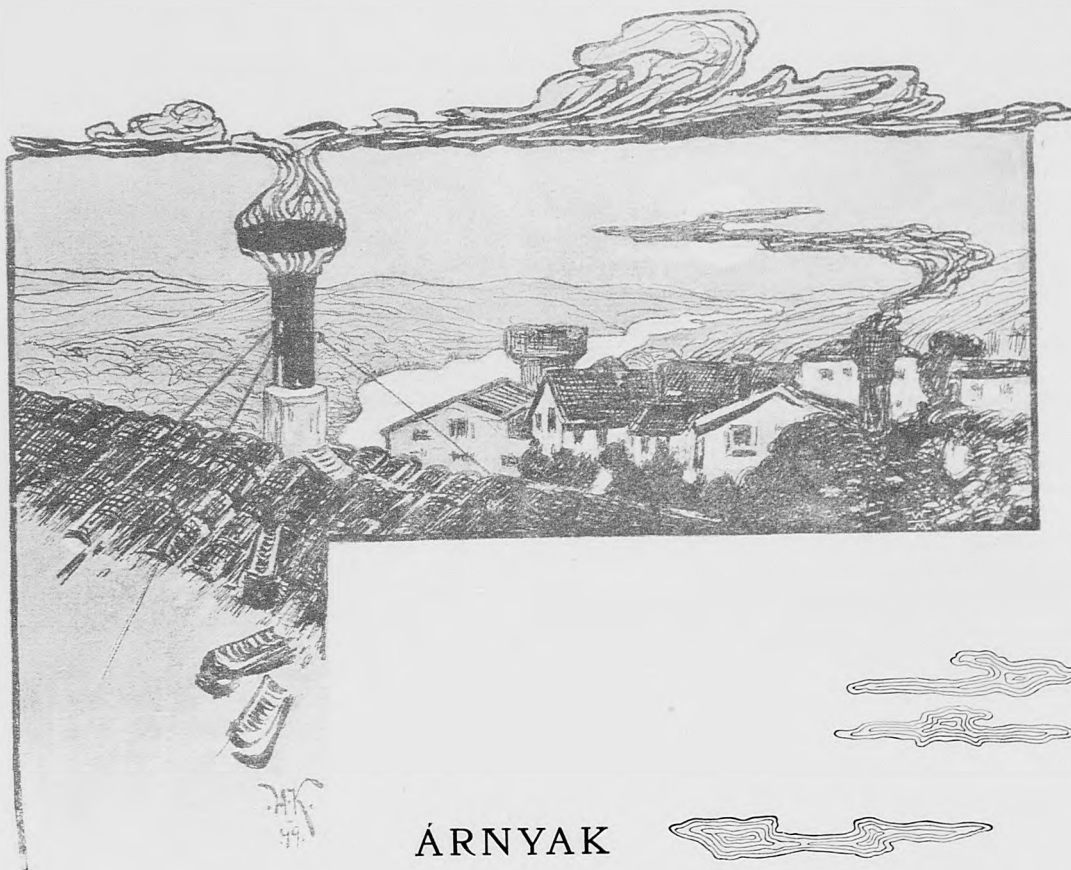
Izonyú ordításuk hallatszott egy pillanatra, aztán csak a tenger bömbölése.

A hajót ide-oda dobálták a hullámok. A kapitány lerohant a hídról, érthetetlen volt a folytonos irányváltoztatás. De a kormányházban sötét volt, a hullám kioltotta a lámpát. A kerék zörgött, senkisért tartotta.

A szél sivitva rohant az éjszakában a «tengerészek temetője» felett...

VÁGÓ PÁL
Huszárvázlat

ÁRNYAK

Tizenkettőt üt az óra:
Nyugovóra! nyugovóra!
Gondelűző néma éjen
Minden szunnyad halkan, mélyen.
Csak a lámpa, csak az óra,
Csak a bánat s hordozója:
Csak mi vagyunk ébren.

Szellem-óra. Lassú léptek.
Kis szobámba árnyak lépnek:
Nagyratörő fényes álmok,
Célok, eszmék, ideálok
Mit szétzúztak összetéptek
Szolgalelkű, kapzsi népek —
Im közöttük állok.

Megjelennek minden éjjel
Ingva lengve szana-széjjel.
S a mint a perc gyorsan röppen,
Mindig többen, mindig többen:
Mindig több egy tört reménynei,
Több egy árnyal minden éjjel
Bennem: körülöttem.

— Hajnal hasad. Rózsa-pírja
Mosolyát az égre írja.
Eltűnnek a komor árnyak,
Szétsuhannak, messze szállnak.
Dologra megy, a ki bírja:
Megint egy nap! Csöndes sírja
Annyi ideálnak.

FÖLDES IMRE

GIORDANO BRUNO * IRTA INCE HENRIK DR. =====

Nagy szükségét érzem az előljáró beszédnek, midőn ezen lap hasábjain, hol minden egyes betű a *modern* szellem után kiált, egy háromszáz év előtt kivégzett hős életét akarom ismertetni. Hiszen mi «szecessziós»-nak gúnyolt és megtisztelt újítók mindég azt hirdetjük, szakítsunk a régi hagyományos formákkal és most egyszerre régi könyvek szellemét akarjuk idézni, olyan könyvekét, melyeket rég ellepett a por, talán máglyán megégetett írójuknak a pora is?

Egy kiváló berlini egyetemi tanárnak, Erich Schmidtnek a mondását kell alkalmaznom jelen esetünkre is. «Ein Rückschritt auf Lessing – wird immer ein Fortschritt sein!» Ritka igazság. Vannak visszafejlődések, melyek haladást jelentenek. Mert a haladás csak akkor erény, ha az igazság felé törekszik. És a mit mi jogosultnak ismerünk el a modern irodalomban és művészetben, az nem a hagyományokkal, hanem a hazug lelkű, hamis formájú hagyományokkal való szakítás. De kinek volna szíve letépni az aloé virágát, az örök igazságét, mely száz évben csak egyszer virágzik? Elvirít az magától s midőn tíz évtized múlva egy harmadik generáció újra élvezzi a mesteri kertészkezek hű ápolásának munkáját, csak a rég elhervadt virág megújulását látja a neki újnak tetsző, mert sohasem látott plántában. Mi a legmodernebb? A legigazabb! A mi merészen, minden sallangot, cafrangot letiporva követeli jogát, abban bizva, s nem az őt üldöző szűk látókörű emberekben. És az ilyen eszmének, az ilyen embernek – és ilyen volt Giordano Bruno is – győzni kell a benne lakó igazság törvényszerűségénél fogva. És ebben mindenki biztos lehet, a ki következtetni tud, s a ki értelmesen olvassa a világtörténet meséit – a ki modern.

Örök rejtély marad azonban a konzervativizmus pszichológiája. Rideg okosságából hiányzik a bölcs előrelátás. Ez nem lát tovább az általa üldözött eretnekek vérénél s ha azt egyszer megszagolta, csak vérért és boszúért liheg tovább is, de a távolság sűrű ködébe vész teljesen előtte a jövő perspektívája. Nem látja, hogy a szabad gondolkodás mártírjainak vére termékenyíti meg eszméik

gyenge csirait és az készíti elő a későbbi vihar-edzett fák, alapos mély gyökerének a talaját. Pedig itt a bizonyíték. Bruno filozofiai írását nem igen olvassa mindenki, de mindenki, a ki olvas, még ma is erőt merít életének háromszáz éves tragédiájából az igazság keresésére és megvédésére.

*

Philippo Bruno – a Giordano (Jordán) nevet csak mint szerzetes vette fel – 1548-ban született *Nola* nevű falucskában, mely csak néhány mért-földnyire van Nápolytól és a Vezuvtól. Nem csoda, ha majdnem minden életrajzírója felhasználja a kézen fekvő hasonlatot: szívében, lelkében is az eszmék krátere, a kritika izzó lávája forrongott, a mely kitörve kiméletlenül pusztított el mindent, a mi útjában állott. 15 éves korában a híres nápolyi dominikánusok kolostorába lépett. Bámulatos felfogása által nemcsak hamar sajátította el az egyháziakon kívül Aristoteles, a zsidó és arab bölcsesek filozofiáját, Copernicus tanait, de meg is emésztette és semmiféle tekintélyt el nem ismerő kiméletlen kritika gyakorlása után saját egyéniségének mértéke szerint át is gyurta azokat. Szerzetes társai előtt nem is titkolja gondolkozását; kijelenti, hogy nem követheti vakon az egyház felfogását a szentháromság és az úrvacsora tanai-ban; a szentek tiszteletét megveti és szobájából az egy keresztet kivéve, minden szent képet eltávolított; egyik szerzetes testvérét, ki a Mária hit örömeiről szóló vallásos írást olvassa, figyelmezteti is, foglalkozzék inkább okosabb dolgokkal. Mindezekért eleget kelle szenvednie s a kényszer gyakran beléje fojtván véleményének szabad megnyilatkozását, külsőleg úgy mint bensőleg – a pokol kínjait kellett átszenvednie – a melyet akkor – úgy látszik hinnie kellett. Tizenhárom évig túrta ő és a szerzet ezt az állapotot. Ekkor eretnokséggel vádolják nyíltan és jó szerencse, hogy még idejekorán elmenekülhetett, egyelőre Rómába, a hol megkönnyebülten cserélte fel csuháját a rendes polgári öltözékkel.

S most új életet kezd. Eddigi életmódjának ugyan éppen az ellenkezőjét, de azt, a melyet nyughatatlan lelke, a féktelenséget meghaladó

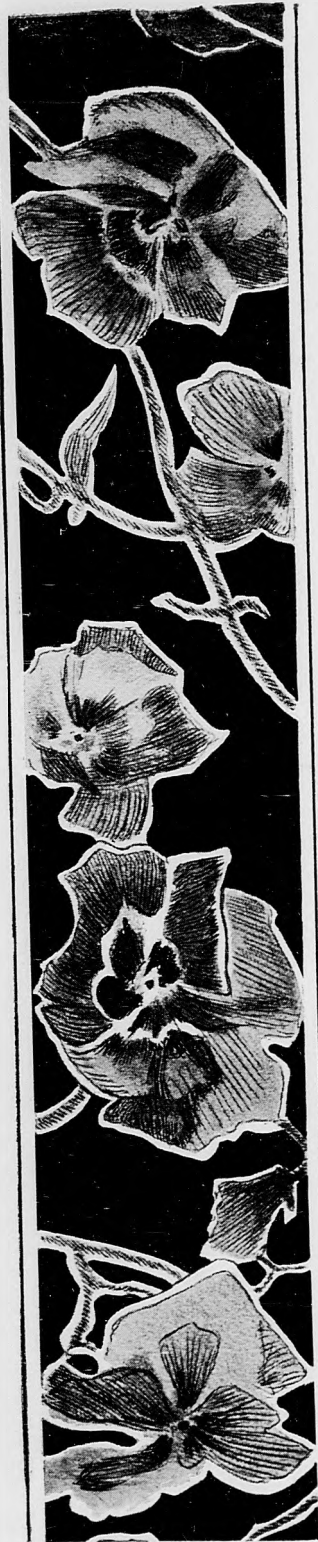

szabadság szeretete, régóta epedve óhajtott. Mindeneddig gondolatait, álmait tetté váltja, minden ezutáni tetteihez reflexiókat fűz vagy filozófiai értekezésben, vagy poétikus szépségű szonettekben. Rajongó lelkesedéssel hirdeti a szeretet és a szerelem igazát. «L'amoretrans forma e converte nella cosa amata. Hadd szenteljük tehát éltünk egészen a szerelemnek, olvadjunk fel teljesen benne, csak az ő melege hassa át lelkünket, mindenünket.»

Tizenöt évig kóborol azután keresztül-kasul egész Nyugat-Európán. Olaszországból előbb Svájcba menekül, a hol Calvin, úgy látszik tanainak óhajta megnyerni, de a kinek a merevséggel határos vallásos szigorát éppen oly gúnynyal fogadja, mint a katholicizmus dogmáit, majd Lyonba megy és ott leckeórákat keres, de nem talál. Tisztán szellemi rokonainak anyagi segélyezésére szorulva tengeti életét, míg végre Toulouseba megy, ahol akkor Franciaország leghíresebb egyeteme volt. Itt talál először huzamosabb otthont hosszú bolyongásában.

1580-ban egyszerre Párisban terem, éppen akkor, midőn utcáin még gőzölgött a rémes Szt.-Bertalan éjen kiontott fanatikusok vére. Életével játszott, de a játszmat megnyerte. III. Henrik király kegyeibe vette, sőt még rendes tanári állással is megkínálta a Sorbonneban, ha misehallgatásra kötelezi magát – a látszat kedvéért. Bruno nem állott rá az alkura, pedig akkoriba rémesen csengett a fenyegető jelszó: «La messe ou la most!»

Mégis megmaradhatott Párisban, sőt kiváló szónoki képességeivel egészen elbűvölte, elragadta a tanuló ifjúságot. «Használta felváltva a szónoklat minden formáját; fölemelkedett a képzelet léges magaslataiba,

majd meg a sikamlósság és bohózatosság mocsarába szállott le; hol méltóságos, prófétai és szenvedélyes, hol éles és vitázó, hol meg képzelgő és elméskedő volt. A tanári komolyság egyhanguságát tehát mellőzték szónoklatai». (Lewes.)

Ezen időben jelenik meg, egy már korábban megkezdett vígjátéka: Il candelajo (a gyertyamártó), melyben korának főhibáit, a fősvénységet, babonát és a pedantizmust, de különösen az alkhimistákat, varázslókat veszi maró gúnyolódásainak céltáblájául.

Nemsokára Angliába kerül, a hol saját bevallása szerint életének legboldogabb idejét töltötte. A fogoly Stuart Mária kíséretéhez tartozó francia követ, Castelnau gróf ajánlotta mindkét királynőhöz és Erzsébet királynő annyira elhalmozta kegyeivel, hogy pl. legbelső termeibe is, a nap minden részében, bejelentés nélkül is szabad bemenete volt. De nem tartott sokáig boldogsága. Protektorát kormánya visszahívta és a változott viszonyok folytán ő sem érezte magát jól a bizonytalan udvari talajon. Visszatért Párisba, hol azonban nagyon is vehemensen harsogtatta szabad gondolkozását s az egyetemmel komoly következményű konfliktusba keveredett. Most Németországhoz fűzi minden reményét. Megfordul Wittenbergában. Mainz nyomdáiban 12 napon át hasztalanul keres alkalmazást, Marburgban összevesz az egyetem rektorával és nem veszi igénybe jogát, hogy az akadémián taníthasson, végül Prágába megy, hogy a tudós hírében álló Rudolf császártól segélyt kérjen és kapjon – milyen igazi cigányélet!

Rudolf, legújabb pártfogója azonban három hónap mulva meghal és Bruno Frankfurtba megy, a hol megkezdődik az igazi Golgothája. Itt

79

Tétlenség

12

kapta meg egy földijének, *Mocenigo* velencei nemesnek a meghívását, hogy térjen vissza hazájába, hol az ő házában eszméi előadása fejében fényes életmódhoz juthat. Kelepcse volt-e az egész, vagy csak később gyűlölte meg házigazdája, most már örökké talány marad, tény hogy ő volt az a ki néhány gondolieri segítségével, éppen elutazása pillanatában Brunora tört s őt megkötözvén az inkvizíció törvényszékének adta át, mely egyelőre a hirhedt velencei ólomkamrába záratta. Bruno teljes nyíltsággal felel az életére és tanaira vonatkozó kérdésekre. Bevallotta, hogy több tana ellenkezik a katolikus hittel, hogy metaphysikai nézetei nincsenek összhangzatban a szentháromság dogmájával, de tagadta, hogy az apostolokat gúnyolta vagy Krisztusról illetlenül szolt volna. Védekezése hasztalan volt. A Rómában székelő nagy inkvizítor különben is kiadatását kérte és 1593 január 16-án Róma börtönébe vetették, a hol hét évig sínylődött, mely idő alatt egyre gyötörték, hogy tanait, önmagát meggyalázza, vonja vissza. Erre azonban a legnagyobb lelki és testi szenvedések sem bírták rá. Miután a papi törvényszék belátta, hogy delikvensük már majd belepusztul sanyargatásaiba s a mellett egyre hajthatatlan marad, hogy természetes (!) halál által büntetésétől ne meneküljön 1600 február 9-én kimondták az ítéletet (a nagy inkvizítor házában, a bíbornoki kar jelenlétében) melyet Brunonak térdelve kellett meghallgatni. Degradálták, excommunicálták, azután átadták a világi hatalomnak azon szokásos ajánlással, hogy «vére ontása nélkül büntettetnék.» (Ut quam clementissime et citra sanguinis effusionem puniretur.) Ez volt a szokásos formula a a máglyahalál kimondására. Az egész eljárás alatt Bruno magatartása nyugodt és méltóságos volt. Az ítélet kihirdetése után büszkén emelte

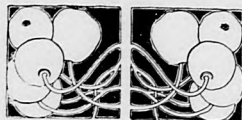
föl fejét, kikiáltván azon nevezetes szavait, melyek, mint Galilei «e pur si muove»-ja történeti hírességűvé váltak: Nagyobb félelemmel hoztátok ti ez ítéletet, mint a milyennel én azt fogadom. 1600 február 17-et írtak. A római campagnában illatozott, virágzott a szép tavasz. VIII. Kelemen pápa a szent év ünnepére fényes küldöttségeket fogadott, kik tiszteletére zarándokoltak a szent városba. Királyok, fejedelmek, a főpapság és nemesség ezrei gyűltek ott egybe s ezek mind tanúi voltak a rettenetes látványnak, mint láncolták Giordano Brunot a fahasábokra, mint közeledett a hóhér feléje, hogy nyelvét egy rántásra kitépje és mint tartották hirtelen a kis papok fáklyáikat a máglya alá, mely egy pillanat alatt egy lángtengerbe borítá a még mindig dacos testtartásban fejét hátraszegző hőst. Mert hogyne volna hős az, a kiből annyi lelki erő lakozik! A borzalmas halálvívódásban nem jött ajkára egyetlen jajkiáltás, egy sóhaj sem.

«Így sült meg lassan — írta egy éppen akkor ott tartózkodó szemtanú, a német Schoppe György — és most már hirdetheti azon világoknak, a melyeket elképzelt, hogy miként bánnak el Rómában az istenkáromlókkal és gonoszokkal.»

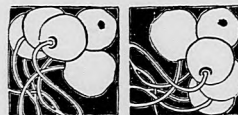
*

1888 június 9-én pünkösöd vasárnapján, a szentlélek menyből leszállásának napján leplezték le Giordano Bruno szobrát ugyanazon a helyen, a hol egykor halálát lelta, a Campo Fiorin. Háromezer egylet képviselője 1970 zászlóval vett részt az öt kilométer hosszú díszmenetben. Az emlék előtt a zászlókat meghajtották. A menetet az egyenruhás garibaldisták nyitották meg, erre a diákok következtek, majd a szabadkőművesek s a községi hatóság képviselői. Képviselve volt minden község a pápa szülőfaluját kivéve.

TUDÓS PROFESSZOR HATVANI
IRTA MAKAI EMIL

KILENCEDIK JELENET.

Bence, majd Esztike.

Bence (a fán).

Veronka sárkány!... Mondtam eleget!...
Magamra hagytak! Hogy szálljak le már most?

(A zsebeiben keresgél.)

S nem ettem reggel óta meleget! —
Majszoljuk itt fenn addig is e lángost.

(Úgy tesz.)

Étvágyam cirka ötven falatos...
De a professzor milyen haragos!
A ballábával kelhetett fel eszmég...
Veronka meghal!... *(Nagyot sóhajtv.)*

Itt hagy özvegyen

S nem volt időm, jaj, arra sem még,
Hol életében is már elvegyem.

*(Próbálgatva leszállni, majd a jobb-, majd a ballábát
nyújtja le.)*

Magos!... Nagyon magos!... Orrom betörném,
Ha mindkét lábam egyszerre lenyútom...

Óh mért is van a fizikába Newton
És minek is van nehézségi törvény!...
Hagyján, ha csak kitörném a nyakam.

De haj! be is piszkítanám magam
S ha új ruhámra csak egy pihe ül:
Eldönget az anyó kegyetlenül!...
Hé emberek!...

(Eszti jön a kunyhóból.)

Ni Eszti!

Esztike (felsikoltva).

Jaj, mi lóg ott?

Bence.

Csak én vagyok, galambom Eszti...

Eszti.

Lám, lám,

Mit szedegetsz a fán?... Madárfiókot.

Bence (fészkelődve).

Dehogy! Fölkergetett ide az ármány...

Eszti.

Az ördög?

Bence.

Az!... De a ki leereszt,
Ihol az angyal... *(A létrára mutat.)* Toljad ide ezt!

Eszti (örvendve).

Azt mondta angyal!...

Bence.

Hé! Nem hallod! Eszti!
Így lovagolni azt hiszed öröm!

Eszti (nem figyelve rá).

Azt mondta angyal!...

Bence.

Ejha!... Újra kezdi!...

Eszti.

Magam utánad annyira töröm
S te észre nem veszel — csak így!...

Bence (nyugtalanul).

Eressz le!

Eszti (fügét mutat neki).

Hiába szállt a sóhajoknak ezre
Feléd! Hiába vártam: egyszer
Hogy szerelemre gyúlva, tűzemen,
Az én szerelmes tűzemen melegszel!
S ma végre meghozott a türelem!

(Áradozva.)

Azt mondtad: angyal!

Bence.

Jó! Én értelek.
Más jobb időkbe, vigabb alkalomkor,
Mit bánom én, ha szived érzeleg,
Ha fájni nem fog, a derék, a tompor,
A váll, a csípő... Így, ha kalodába
Nem szorulok... Meleg szobába',
Ebéd alatt, vidáman falatozván:
Siralmaid elsírhatod te hozzám,
De rá időtlen, Esztikém, a hely.

Eszti (szigoruan).

Miért nem kellek én neked? Felelj!

Bence.

Miért? No jó, utóbb elmondanám azt.
De most előbb a létrát ide támasztd.

Eszti (dühösen).

Nem addig!

Bence (kétségbeesve).

Ah!... S le nem ugorhatom.

Eszti.

Követelem!

Bence (meghajtva magát)

Vagy úgy!... *Alázatos* ha vagy...

Esztike.

Parancsolom!... Ki véle nyomba'... vagy...

Bence (hajlongva).

Szépen ha kérsz, igen elmondhatom...
Veronka —

Eszti (közbevág).

Nem szeret!

Bence.

Ki mondta néked?

Eszti (kényeskedve.)

Egy aranycsőrű kis madár! —
Nyugodtan elvehetsz Veronka végett!

Bence (félre szomoruan).

Biz ő a sír menyasszonya ma már!

(Fenn.)

Ha nem miatta...

Eszti.

Pedzi végre, pedzi!

Igérd meg itt a fán, hogy elveszel
Es itt a létra — hipp hopp — lent leszel!

Bence.

Álomszuszék vagy, az a hired, Eszti.

Eszti.

Ez is hiba? Ha az, nem tagadom.

A boldogságom az, ha alhatom!

Tudok aludni, állva, ülve,

A puha gyepen elterülve,

A székemen előredülve;

Tudok aludni asztalon,

Padon, gyékényen, asztagon,

Akármikor és mindenütt!

Akármivel riasztanám el:

Az álom pillangója rám lel

S szívembe lop édes derűt.

Hogy zümmögését meg ne halljam,

Lehetne kő a derekaljam

S lehetne takaróm tövis:

Leszáll mint égi harmat,

Elringat és elaltat

Azon keresztül is!

Ha ágyacskámat ott hagyom,

Ő zümmögi a munka mellett:

Hogy este újra folytatom,

Mit reggel megszakítani kellett.

S ha egy-egy órát elhenyélek,

A kis királylyal nem cserélek! —

Miért nem él így azt csodálom,

Ki szinte így élhetne — más?

Ha már az élet felemás:

Fele ébrenlét, fele álom,

Ha már kiki választhat egyet —

Miért ne éljem én a szebbet?

Bence.

S mi közbe van, te kifelejtet?
Dicséred Eszti a selejtet
S nem a mi jobb milliószor ennél —

Eszti.

Tudom, tudom, te folyton ennél!

Bence.

Ha menne!... Ám azt én se tehetem,
De boldogságom az, ha ehetem!
Óh, tudok enni, állva, ülve,
Puha gyepen hanyatt terülve,
A székesen előredülve,
Az ágy alatt, az asztalon,
Padon, gyékényen, asztagon,
Ha van mit. Nappal, éjszaka
Akármely étel csiklandós szaga
Mértföldnyire kicsal —
Csak az tud enni, a ki fal!
A ki nem lát, se ízt se színt,
Bekapja gyorsan a falatját,
A hogy a tálba rakják
S nem élvezi érték szerint.
Nem várja be — az óra drága! —
Hogy mulik el egy emberélet,
A míg puhára fő a spárga,
Vagy míg a fák gyümölcse érett.
Irigykedem a sült parasztra,
Ki nem tesz egyebet,
Mint hogy *holnapra* nem hallasztja,
A mit *ma* megehet!

Eszti.

Úgy gondolom: mi elveinkkel
Igen jól összeférnénk.
Aludni is kell, enni is kell —
De néha csókot is cserélnénk.

Bence.

Galambom Eszti, én se bánám...
Te sem vagy éppen rút leány ám.
Ha Orsolyától megkéred kezem:
Én istenugyse, nem védekezem.

Eszti (a létrát odatámasztva a fához, felszökik rajta).
Te Bence... Jaj, repülni tudnék!

Bence.

Vigyázz!... Ilyenkor többet ér — fogódnit!

(Magában.)

Én azt szeretném, ha lejutnék
S ő felszalad még csokolóznit!...

Eszti.

Meglátod, mily elégedett leszel!

Bence.

Te mindig alszol.

Eszti.

Te mindig eszel!

Be jól fogunk mi élni ketten:
Én álmodozva, te imetten,
Én éhesen, te mindig telve —
Be jó lesz édes, egybekelve,
Együtt aludni, együtt enni
És mindig-mindig együtt lenni!
(Csokolódnak.)

75

A másik percben egy gondosan öltözött idősebb hölgy, fekete ruhában, fülében nagy gyémántokkal, lépett be az előkelően berendezett fogadó terembe.

– Mivel szolgálhatok uraságodnak?

– Z. asszonyhoz van szerencsém?

– Igen, uram.

– Akkor szabadna kérnem, hogy rövid időre négyszem közt szólhassak önnel.

A tiszteletreméltó hölgy szobájába vezette vendégét, s elreteszelte az ajtót.

– Goron a nevem, asszonyom. Bizonyára halott már felőlem.

A hölgy elhalványodott, de összeszedte magát és méltóságteljesen felelte:

– Üzleti könyveim rendben vannak, uram. S így nem tudom, minek köszönhetem a szerencsét, hogy látogatásával megtisztelt?

– Csak azért jöttem, hogy megmondjam, hogy ön gyalázatos zsaroló. Öltözködjék fel, kérem — el fog velem jönni a St. Lazareba (ismeretes fogház nők számára)!

– De uram, én tisztességes asszony vagyok. Oh, oh . . .

S kiabálni és hangosan zokogni kezdett.

– Ezt a komédiát elteheti jobb alkalomra, nagyságos asszonyom . . . Semmikép sem vagyok az az ostoba fickó, a kinek ön engem tart.

Erre a célzásra kiegyenesedett a divatárúsnő, s olyan hangon, mely az igazság benyomását keltette, felkiáltott:

– Az nem én voltam, de X. asszony!

– Egészen helyes, ön és X. asszony.

A divatárúsnő újra rákezdett a sirásra.

– Hát figyeljen ide, — folytatja Goron, — nem vagyok én valami gonosz ember. Ha azt akarja, hogy békén hagyjam, küldjön el rögtön X. asszonyért, még pedig a saját nevében, a nélkül, hogy csak egy szó említést is tenne rólam.

– Rögtön megyek, — kiáltott fel megkönnyebülten Z. asszony.

– Nem, ön itt marad. Hivasson valakit emberei közül, s adja ki az én jelenlétemben a szükséges parancsot.

X. asszony csak két lépésnyire lakott a rue de

la Paixtól, s néhány perc múlva már ott volt a divatárúsnő szobájában.

– Hogyan, Goron úr, ön itt? Hát ön is vevői közé tartozik Z. asszonynak?

– Nem, asszonyom, én az ön ügyében vagyok itten.

– Milyen szép ez öntől. Igazán nehezemre esett, hogy magam menjek a rendőrségre. Tetszik tudni, az a sok firkász . . . Hát előbbre haladt már ügyünk?

– Minden bizonynyal, asszonyom! Azért jöttem, hogy Z. asszonyt és önt elfogjam.

A fiatal asszony elképedve állott helyén, s szemét majd Goronról Z. asszonyra, majd erről Goronra járatta. Egy szót sem tudott kiejteni.

– Úgy, úgy, kedvesének a kocsija lenn várokozik reánk. Abban a kocsiban viszem majd a St. Lazareba. Alaposan kigyógyítom majd ebből a szélhámuskodásból.

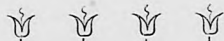
A szép X. asszony ekkor térdre hullott a titkos rendőrség igazgatója előtt, megragadta kezét, s miközben könnyeivel áztatta azt, fuldokló hangon kiáltotta:

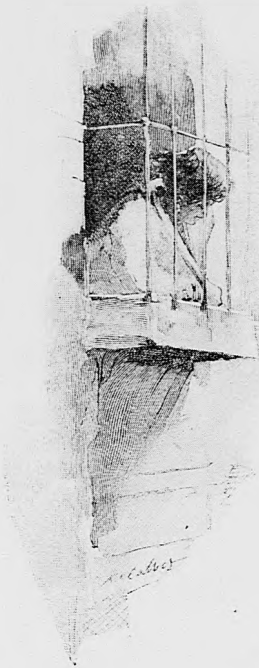
– Oh, uram, ne tegyen szerencsétlenné . . . gyermekeim vannak! Oh, uram!

– Hát nem látja, micsoda galádság az, a mit elkövetett? Ön, ki fényes társadalmi állásban van, elcsábít egy fiatal embert, s arra kényszeríti, hogy esetleg valami büntényt kövessen el, csak hogy önt pénzhez juttathassa. Ez egyszerűen hitványság!

– Igen, tudom, ez hitványság, komizság! De hallgasson reám: ez az asszony oka mindennek, arra csábított, hogy minél többet vásároljak, formálisan kényszerített, hogy hitelbe vegyek, s mikor már 20,000 frankra rúgott az adósságom, az elé a választás elé állított, hogy vagy férjemnek küldi a számlát, vagy . . .

– Ezzel még természetesen nem volt vége a dolognak, — tette hozzá Goron, ki maga mesélte nekem ezt az epizódot. — Mikor hivatalomba visszatértem, a szerelmes ifjút a legnagyobb izgatottságban találtam. Elmondtam neki, hogy egy reá méltatlan nőnek áldozata. Természetesen egy árva betűt sem hitt el az egészről . . .

A CSUNYA PATRA VÁZLAT. IRTA ILLÉS H. ZSIGM.

Patra már tizennyolc éves volt, de még kicsiny és fejletlen. Borzas hajú, gyámoltalan fél-szeg teremtés volt; ő hordta hozzám Juillette kisasszony rózsaszín levélkéit.

A csunya Patrának naplója is volt és egy napon azt írta bele:

Ma újra Nála voltam. Illatos rózsaszín levelet vittem Neki. Még ágyban találtam. Hálószeke-nyén hevert a pénztárcája, egy könyv és a pisztolya. Megcsókolta a borítékot, mielőtt feltépte, aztán a pénztárca után nyult és egy frankot nyomott a markomba. Óh, hogy szerettem volna felkapni a pisztolyát, hogy ott Ő előtte lőhessem magam agyon.

Patra mamája, a vén görög asszony, a ki házmesterné volt a Juillette kisasszonyéknál, megtalálta a naplót; szegény, csunya Patra aznap nagyon kikapott. De azért hordta tovább a rózsaszín leveleket, mert Juillette kisasszony gyakran küldött a szegény házmesternének ételmaradékot, kopottas ruhákat, sőt néha egy pár piasztert is.

HIÁBA VÁRLAK!...

Hiába várlak!...
Közel az óra,
Mikor az alkony száll le búcsuzóra
S megnő az árnyék oly rejtelmesen...
A fák között dalol a csalogány
Édesen, hosszan, csöndesen
Derült, tavaszi éjszakán...
A rétről édes illat árad;
Holdfény övezi fönn a fákat —
Alattuk ifjú párok, talán árnyak,
Kart karba öltve, csókolózva járnak...
Nem kérdik, mért dobog a szív,
A mely szeretni hív;
Csak érzik, édes dobogása,
Édes a szerelemnek ringatása...
... Hiába várlak...

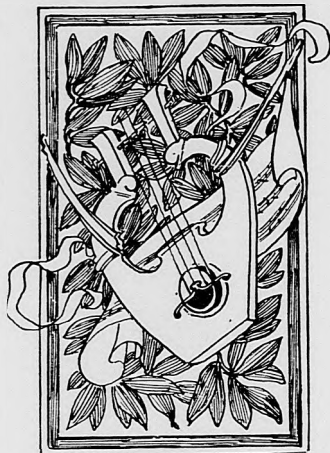
Hiába várlak...
Magamban, elhagyatva járok...
Utam a bércek tar fokára visz.
Nem téptem eddig illatos virágot,
De lelkemet megtépte a tövis
S tenéked illatos berek kell;
Nem tudsz megférni a setét színekkel...
Neked csak fény kell, tarka délibáb,
Mely, a hogy jött, úgy száll hamar tovább...
Addig kívánod birni a gyönyört,
A míg a perc megadja azt neked. —
Mit ér a serleg, hogyha összetört?
Mit ér az ég, ha rajta fellegek?...

S én mégis csókod után szomjazom
S megállok hirtelen a féluton...
Szeretnék visszatérni, lenni léha
És céda lenni, mint te céda;
Rokon szeretnék lenni teveled!
Vásárra dobni szent érzelmeket!
Szeretnék visszajönni hozzád,
Ha hajnalom is visszahoznád...
... Hiába várlak...

Hiába várlak!...
És hozzád kerget mégis valami,
Valami fájó, édes érzelem...
Fejem szeretném rád lehajtani
És sírni hosszasan, keservesen...
Tehozzád vágyom! Megcsókolni ajkad'
Ölelni tested' égő szenvedélylyel,
A bának leplét tépni széjjel
Teérted, véled... Forrón függni rajtad!...
... Jövök! Jövök! S ha újra látlak,
Tudom, nem fogsz már visszavetni engem!
Ölelni is fogsz önfeledten...
Szemedből halovány fény árad.
Szeretni tudnál *tiszta* szerelemmel
És új világot élni a szívemmel...
De szavamat te majd csak félig érted:
Hideg lesz ajkad, tested rég kiegészett
És ajkunk akkor hogyha összezárul,
Elsúgom néked fájón búcsuzásul:
Hiába várlak!...

RUDNAI GYŐZŐ

26

SZINHÁZ ≡≡≡

VIGSZINHÁZ ≡≡

TUDÓS PROFESSZOR HATVANI. Verses játék 3 felvonásban, egy előjátékkal. Írta: *Makai Emil*. Zenéjét összeállította, részben újonnan szerző *Kün Béla*. Valamikor régen, ifjúkoromban, mikor más vágyam, más gondolatom nem volt, mint künn élni a réten, a mezőn, a hol a szabad ég sátora borult fölém — valamikor régen olvastam egy bűbajos mesét Hatvani professzorról, ki az ördögnek adta el a lelkét s a sátánokkal cimborál. A könyv olvasása olyan mély hatást gyakorolt rám, hogy újra meg újra elolvastam. Jóformán alig értettem meg. Hiszen kis gyermek voltam akkor még. De megkapott az a bűbajos nyelvezet, az előadás frissesége, a frappans ötletek, melyek önkénytelenül lelkembe vésődtek. És mikor színültig beteltem a mese gyönyörűségével, napokon át kérdeztem pajtásaimtól, hogy ki írta azt a könyvet. Mert a födele hiányzott. Letépték. Pajtásaim, szegény diákok, fejesóválva sajnálkoztak azon, hogy ebben a dologban nem adhatnak felvilágosítást. Mikor a középiskola egyik felsőbb osztályába kerültem s az iskolai könyvtárból éppen valami regényt sóztak reám — akkor, mikor ezt a regényt újra lapozni kezdtem, olvastam a szerzője nevét: Jókaiét! Tehát Jókai! Az a Jókai, kiről annyi romantikus dolgot mesélnek, a ki maga is romantikus író, az a Jókai, ki Petőfinek legjobb barátja volt s ki az 1848—49. forradalomban olyan jelentékeny részt vett. Hisz valahányszor elkövetkezett a márczius 15-ike, mindannyiszor őt ünnepeltük Petőfivel. Az a Jókai! Milyen szépen tudott mesélni. És a Tudós Hatvaniról írt meséje egyike a legszebbeknek, mert a Faust-legendák hangulatában van megírva. A magyar Faust. Csupa bűbáj, rózsá-illat — csupa romantika és mégis a valóságból merítette alapját. És mind ez most azért jut eszembe, mert Makai premierjén Jókai, a nemzet koszorús költője ott ült fiatal nevével egy első

emeleti páholyban s onnan gyönyörködött Makai gyönyörű, poétikus s mindenek felett irodalmi művének közvetlen szépségeiben. A mit Jókai a könyvbe temetett, az Makai költészetének varázserejével megjelenik a színpadon. A holt alakok lelket kapnak; az idézőjelek nevet kapnak, alakokat, embereket képviselnek, a kik meg is tudnak szólalni. És milyen szépen! A ki valaha az ezeregy-éjszakáról álmódott — csak az bír egygyé olvadni a szerző költői harmoniájával, mert az ezeregy-éjszakában beszélnek az emberek csak ilyen bűbajos, a ritmustól szinte a mámorosodásig lüktető versekben. Szépek ezek a versek és tartalmasak. A vers csak úgy szép, ha a gondolatot öltözteti poétikus formába s e kettőt el nem választja. A vers a gondolatok, az eszmék misztikus zenéje, a mely csilingel, csattog a rímek ütemén keresztül. Makai zsonglóra a nyelvnek. Játszva dobálja a szavakat — nem a szavak uralják nála a nyelvet, de megfordítva. Annyi a szóbősége, hogy a legnehezebb szótagra is tud egy asszonancot alkalmazni. És e külső szépségek mellett milyen megkapó a vers belső tartalma; a gondolatok egy-egy láncszemét alkotja minden sora. Az előjátékban, ott bontakozik ki a maga teljességében Makai költői egyénisége. Ez a prolog, ha nem is méltó egészen az e fajta világirodalmi darabok prologusaihoz, mégis egész bátran a társaságukba helyezhető — nem is tűnik fel olyan nagyon a különbség. És bár jóllehet, a szerző egy letűnt kort akart rajzolni, való emberekkel, nem gyakran vét a lélektan szabályai ellen, jellemfestése néhol szintelen, nem tud elég természetes lenni. Versei bármily ügyesen csilingelnek, nem tárják elénk a megszépített valóságot. S olykor a versek hosszúsága úgy szerepel a színpadon, mint külön deklamáció, holott a drámában a eszelekvénynek szünetelnie nem szabad. Mozgást, szüntelen mozgást akarunk látni, hallani éppen csak annyit, a mennyi a tettek megvilágítására szolgál. — A sikerült prolog után, mely fölépítésében és kivitelében egyik gyöngye marad jelen literaturánknak, következett az első felvonás. A tudós-szoba a maga berendezésével, a villamos-gép, mit erre az alkalomra br. Eötvös Loránd akadémiai elnöktől kértek kölcsön, csakhogy a darabot mentül korhűbben kiállíthassák, mind segédkeztek abban, hogy a közönséget visszaesábitsák a 18-ik század világába s ha ez teljességgel nem is sikerült, meg kell hajlanunk a rendezőség, mint egyáltalán az igazgatóság előtt azért, mert tűzbe hozott olyan elemeket, melyek határozottan a korhűség kedvéért mozgosítottak. A tudószobában Hatvani, a köztisztelőben álló professzor fogadja a város közegeit s megvillanyoztatja. Erre az egész tömeg, mely maszkirozás dolgában egyszerűen mesés, zúdulva kifelé tart s ördög hírébe keveri Hatvanit. Egyáltalán a prologus után az első felvonás még a legsikerültebb része a darabnak. A szerelmi kettős: A Garabonciás deák és Veronka között, igen ügyesen vezeti be a tulajdonképeni darabot. A baj csak az, hogy a

darab később nem ebből a kiinduló pontból bontakozik ki, hanem el-eltéved annyiféle mederbe a második felvonásban, a hány jelenete csak van. Hatvanit pedig burleszk hőssé süllyeszti s egy-egy pillanatra azt hiszszük, hogy operettet látunk, de e felől megnyugtat a különös zene, mely magyaros, szindús, igazán zamatos. A pajkos kollégiumi diákok belépője és a dongó nóta törül metszett magyar, nemzeti dalok s ezek meg is tették a hatásukat. És mikor ezeket a nótákat énekelték, az a gyermekkorombeli Jókai jutott eszembe. Ott ült a páholyban. Énekelték

mely el is maradhatott volna, mégis becses dolog. A versek szépsége megbocsátja a drámaíró hibáit, melyek idővel úgyis el fognak tűnni. A darabnak óriási sikere volt. Leszámítva a tapsokat és a tömént len sok koszorút, maradt a lelkesedésből annyi, a mennyit egy ilyen poétikusan megírt darab magának jogosan megkövetelhet.

A darab első előadása igazi irodalmi est volt. Csupa notabilitás — az irodalomból. Eltekintve a költők királyától — irodalmunknak számos kitünősége jelent meg a premiéren, hogy

27

Æ

MAKAI EMIL

a nótákat, tüzzel, szenvedélyesen; a felvonás végeztével, mire Makait vagy tízszer kitapsolták már a függöny elé — a közönség figyelme az ősz költő felé fordult, ki a nóták eredetében nem csekély szerepet játszott. Megjelent Jókai páholyában Makai is. Csak ez kellett. A két író úgy egymás mellett látva, mint apát és fiút, a közönség tomboló tapsviharak között kiállította Jókai és Makai nevét. És ez a pikantéria-ízű tüntetés volt az est sikerének szignaturája. Ilyen lelkes hangulatban maradt aztán a közönség mindvégig. Jóllehet a második felvonás az elsőhöz képest határozott visszaesés, nem szólva a harmadikról,

egy fiatal óriásnak szép, dicsőségteljes írói pályáját lássa megkezdeni. Ez volt az első lépés az — irodalomtörténet felé.

A Vígszínház e darabot úgy állította ki, hogy ha véletlenül Hatvani felébredt volna — bizonyosan megint azt hitte volna, hogy álmodik. Különösen szép volt az erdei részlet, melynek kitünő festése Molnár Árpád ecsetét dicséri. A kosztümök korhűek. A pokolbeli kiállítás pedig szemfényvesztő. Csupa pazarlás. De izléses pazarlás. Sehol valami túlzott, tövig kiaknázott effektus. Az előjátékban előforduló táncnál szebb talán csak a zenéje volt. Egyáltalán a dalok nagyon szépek s Kún jól

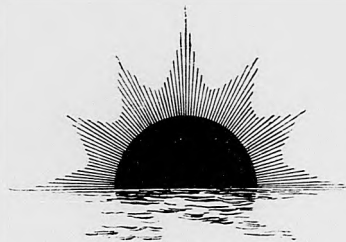
kottázta le őket. Azokat pedig, a melyeket ő maga szerzett, lyrai, ömlengő hangulat jellemzi. Csupa ábránd, csupa jóleső poézis zene — szövegben egyaránt.

A szereplők közül legnagyobb szerepe jutott *Hegedűsnek*, ki a professzor markans jellemzettségét inkább együgyűségében kereste, mint tudákosságában. Jól lehet maga a szerző sem világította meg Hatvanit tudós oldaláról. Ott, a hol móka kellett, ott Hegedűs eltalálta a helyes hangot. *Fenyvesy* mint Garabonciás diák nagyon fess és ügyes volt. Mint sátán megmaradt — Garabonciásnak. Pedig álom az egész. És Garabonciás tényleg ördög az ő arcában. *Tapolcai* ezúttal kitűnő volt az örök-

éhes *Bence* szerepében, ki az álomszuszék *Esztiben* (Varsányi), jó partnerre talált s a köztük lefolyó jelenet egyik legsikerültebb részlete a darabnak. *Nógrádi Veronkája* nagyon kedves alakítás. *Nikó Lina*, *Szatmáry*, *Rónaszéki*, a kis *Halász*, mind karöltve versenyeztek azon, hogy Makait úgy erkölcsi, mint anyagi tekintetben teljes diadalra segítsék.

Szép este volt. És úgy éreztük magunkat, mintha az a szellem, mely évekkel azelőtt a Nemzeti színházban volt otthonos, erre az estére ide költözött volna a lipót-városi múzsa-templomba. Ez talán a legnagyobb dicséret, a mit erről a színházról mondhatunk. *Klakör.*

≡ URÁNIA-SZÍNHÁZ ≡

SPANYOLORSZÁG. Irta: *Pekár Gyula*. Mult csütörtökön színültig megtelt a tudósok menhelye, az Uránia-színház. Csábította a közönséget a tárgy romantikája és *Pekár* vonzó egyénisége és annál is vonzóbb daliassága. A mikor felült a polcra, a tudósok féltett trónjára, hogy onnan behízelgő hangján felolvasását megkezdje, a közönség lelkes tapssal fogadta. Ki ne szeretné *Pekár Gyulát*, ezt az érdekes álom-embert. Mert bármit írjon, az mindig valami elmúlt, letűnt romantizmust tartalmaz. S ha a jelenkorból választja tárgyát, át meg átszövi azt régmúlt idők emlékezetével.

Ki se volt jobban predesztinálva tehát arra, mint éppen ő, hogy Spanyolországot, ezt az élő

tündérgertet, ezt a paradicsomot megismertesse azokkal, kiknek nem adatott meg, hogy személyesen és közvetlenül gyönyörködhessenek Hispániának élő romantikájában, a tájak színdús változosságában, a manolák csábos, ingerlő boleróiban, énekében, a bikaviadorok véres színjátékában. És *Pekár* elvezette a közönséget Madridba, Granadába, Sevilába, Malagába, Cadiz-ba, Gibraltárba, még Afrikába is. És mindenütt megmutatta a legérdekesebb látni valót és olyan romantikus előadásban, hogy egy-egy vetített kép szinte megelevenedett előttünk. Elbeszélésében érintette a történeti momentumokat, melyeket kapcsolatba hozott társadalmi vonatkozásokkal. A táncoknál melyek előképek keretében szerepeltek, a legtüze-

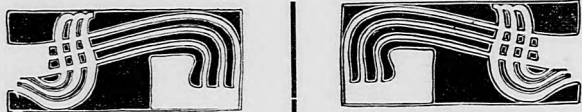
sebb előadásban méltatta a spanyol nép ebbeli szenvedélyét. A bikaviadalok kinematografikus képei nagyon érdekesek és változatosak. Szinte megdermed az ember vére a küzdelem lattára. A ki szépet és különlegeset akar látni, az nézze

meg Pekár munkáját, mely közvetlenül világítja meg a mai Spanyolországot.

Hogy megközelítő képet fessünk Spanyolország 200 vetített képéről, mellékelve bemutatjuk Sevil-lából az Alcazar gyönyörű kertjét.

Az Alcazar Sevillában.

MAGYAR ÁLTALÁNOS HITELBANK

KÖZGYÜLÉSI MEGHÍVÓ

A Magyar Általános Hitelbank szavazatra jogosult t. c. részvényesei az 1900. évi március 19-én, hétfőn délelőtt 10 órakor, Budapesten a bank helyiségében (V., Nádor-utca 12.) tartandó

✻ harminckettedik rendes közgyűlésére ✻

meghívatnak.

☞☞☞☞☞ A tanácskozás tárgyai: ☞☞☞☞☞

1. Az igazgatóság jelentése a társaság 1899. évi üzleteiről.
2. Az igazgatóság számadása az 1899. üzletéről és indítványa az évi nyereség megállapítása és hováfordítása iránt.
3. A felügyelő-bizottság jelentése.
4. Határozathozatal e tárgyban és a fölmentés megadása az igazgatóság és a felügyelő-bizottság részére.
5. Az alapszabályok 49. cikkének módosítása.
6. Jelentés a „K. K. priv. Oesterr. Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe” című bécsi intézettel fennálló egyezmény tárgyában.
7. Választás az igazgatósági tanácsba.
8. Igazgatói választás.
9. A felügyelő-bizottság választása és tiszteletdíjának megállapítása.

A közgyűlésen minden részvényes husz darab letett részvény után egy szavazattal bír.

A szavazatra jogosult t. c. részvényesek felhívhatnak, hogy részvényeiket a le nem járt szelvényekkel együtt a közgyűlésre kitűzött határnap előtt 14 nappal Budapesten a Magyar Általános Hitelbanknál vagy Bécsben „K. K. priv. Oesterr. Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe” c. intézetnél, vagy S. M. von Rothschild bankháznál letétbe tegyék.

A részvények számrövidben összeállítva a benyújtó által sajátkezűleg aláírt jegyzék kíséretében nyújtandók be. E jegyzék Budapesten kettő, Bécsben három példányban állítandó ki. E jegyzék egy példány a benyújtónak az átvétel elismerésével visszaadatik. A közgyűlésre belépti jegyül szolgáló igazolvány Budapesten közvetlenül a letétel alkalmával, Bécsben nyolc nappal a közgyűlés előtt fog kiadatni. Ha valamely részvényes szavazati jogát más szavazatképes részvényes által óhajta gyakorolni, a megbízott nevére szóló meghatalmazást az igazolvány hátán kitölteni s aláírni tartozik.

A mérleg a felügyelő-bizottság jelentésével együtt nyolc nappal a közgyűlés előtt a fent nevezett intézetek heiyiségeiben a részvényesek rendelkezésére bocsáttatik.

Budapesten, 1900. évi február 17.

Az igazgatóság.

Felelős szerkesztő és laptulajdonos: RUDNAI GYÓZO.

VALÓDI HARZI KANÁRIK

Nap és világítás mellett éneklők, fuvalázók és esattogatók. I. min. 6 frt, II. min. 4 frt. Csakis tiszta fajtenyészték és vevőimet pontosan szolgálom ki. Nagyban eladás folytán csak kis nyereséget számítok. Évenként 10,000 drbot kivételre, 10,000 drbot nyaranta Karlsbadba, 10,000 drbot télenként Bécsbe, 20,000 drbot Amerikába adok el. A madárkedvelőket figyelmeztetem, hogy Karlsbadba jövetelük esetén tenyészdómet, mely 5 percnnyire van a pályaudvartól, megtekintsek. Tenyész-nőstények drbjá 1 frt. Elve megérkezésért jótállás, 10 napi próbaidő. — Szétküldés utánvét mellett.

Távirati czim: SAUER, FISCHERN. Levélcím: J. SAUER Karlsbad, Bahnhof. Árjegyzék száz köszönő levéllel ingyen és bérmentve. Minden hónapban új kiadás jelenik meg.

Alapított 1888.

Az eddigi tanulók száma 900-nál több.

Első pozsonyi katonai előkészítő-intézet

Igazgatóság: Halászkapu-utca 8., II. em.

Ez a réghírű intézet f. évi március 1-ével

- a) oly egyéves önkéntes-jelölteket vesz fel, kik ez év szeptember közepén óhajtják a megfelelő vizsgálatot letenni. — Kor 17—20 év. Előképzettség néhány középiskolai osztály (reál, gimnázium) vagy kereskedelmi iskola;
- b) oly hadapród-jelölteket, a kik a következő tanévre egy hadapród-iskolába akarnak belépni Kor 14 15 év. Előképzettség reál, gimnázium vagy polgári iskola 2—3 osztálya.

RENDSZERŰ INTERNÁTUS a tanulás ellenőrzésével.

Sok száz volt tanuló van felsorolva a programmban, olyanok, a kik ezt a jó hírnek örvendő iskolát eredményvel végeztek és most a hadsereg kötelékében állanak mint tiszték, hadapródok vagy egyéves önkéntesek.

Minden fölvilágosítást ad és programot kívánatra küld

az intézeti igazgatóság

Pozsony, Halászkapu-utca 8.

Dr. PAJOR VIZGYÓGYINTÉZETE Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 14.

Massage, villámos-, izzasztó kúrák, KELLER-féle szénsavas fürdők (Nauheimmal azonos hatású).

Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari könyvnyomdája.